

A filmkészítés során alkalmazott egyes szerződéstípusok ismérvei és specifikumai

TAKÓ SÁNDOR*

A film többéves alkotómunkát igénylő szellemi és gazdasági vállalkozás, amelynek során a mozgókép mint alkotás és szórakoztatóipari termék számos jogi állapotváltozáson megy keresztül. Egy film gyártásához jellemzően sok alkotóra, közreműködőre, technikai eszközre, díszletre, kellékre, helyszínre, járműre és egyéb összetevőre van szükség. A filmfejlesztéstől a filmforgalmazásig terjedő folyamat számos magánjogi kérdést vet föl, amelyet a feleknek szükségszerűen szerződésekben kell tisztáznuk. A tanulmány célkitűzése röviden bemutatni a klasszikus kötelmi jogi szerződések filmes specifikumait és más speciális filmes, főként a szerzői jog területét érintő szerződéseket is.

Kulcsszavak: film szerzői jog, filmgyártás, filmjog, filmszerződések, filmelőállító

Civil and copyright law questions and specifications of film contracts in Hungary

The film is an intellectual and economic enterprise requiring several years of creative work, during which the motion picture as a work of art and as an entertainment product undergoes many legal changes. The film production requires many creators, contributors, technical equipment, sets, props, locations, vehicles and other relevant components. The creative process, which extends from film development to film distribution, raises many civil law issues, which the parties must necessarily clarify in contracts. The purpose of this study is to briefly present the specifics of film contracts, especially in the field of copyright.

Keywords: film copyright, film production, entertainment law, film contracts, film producer

1. Bevezető

Egy filmelőállító számára két okból is meghatározó jelentősége van a szerződéseknek. Egyrészt a filmproduktions iroda megfelelő szerződés hiányában nem tud a film elkészítéséhez szükséges teljesítést követelni az alkotóktól, munkatársaktól, szolgáltatóktól vagy finanszírozóktól, másrészt azt sem tudja igazolni, hogy jogszerűen járt el a szerzői jogokkal kapcsolatban, a támogatás felhasználásakor vagy az alkalmazottak foglalkoztatása körében, és ezzel veszélybe kerülhet

* Megbízott oktató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar.

az elkészült film értékesítése is.¹ Egy film elkészítéséhez a filmelőállítónak nem csak a film szerzőivel kell jogaik és kötelezettségeik tartalmáról megállapodnia. A stáb minden tagjával, a különböző kellékek szolgáltatóival, a filmben megjelenő minden személlyel, a színészekkel és a statisztákkal egyaránt szükséges a jogok és kötelezettségek szerződésben való pontos meghatározása annak érdekében, hogy az elkészült mű forgalomba hozatalakor semmilyen akadály ne álljon a mű hasznosításának útjában.² Az alkotó és a nem alkotó tevékenységekkel kapcsolatos ilyen kérdéseket a producernek valamennyi érintettel külön-külön szerződésben kell tisztáznia.³

2. A szerződésekről általában

A szerződésekre és a szerződéskötésre vonatkozó alapvető szabályokat hazánkban a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) tartalmazza, azonban előfordulhat, hogy egyes szerződésekre és azok megkötésére különleges rendelkezések vonatkoznak, amelyek nem a Ptk.-ban, hanem más jogszabályokban találhatók meg. A Ptk. szabályozása szerint szerződés alatt a felek olyan kölcsönös és egybehangzó jognyilatkozatát értjük, amelyből kötelezettség keletkezik a szolgáltatás teljesítésére és jogosultság a szolgáltatás követelésére (6:58. §). A kölcsönösség értelmében mindkét fél akaratának ki kell terjednie a szerződés megkötésére, míg a felek jognyilatkozata akkor egybehangzó, ha a két fél a szerződés tartalmára vonatkozóan egyetért. Minden szerződés alapvető eleme a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás.

A filmgyártással kapcsolatos szerződéseknek ezzel szemben van egy harmadik fő elemük is, amelyről rendelkezni szokás, az ún. kreditálás, azaz hogy a szerződő partner neve, logója, védjegye a főcímben, valamint a film további kreatív anyagain megjelenik-e, és ha igen, milyen formában.⁴ Fontos, a Ptk.-ban garantált alapelv a szerződési szabadság. Ennek értelmében a felek szabadon köthetnek szerződést, és szabadon választhatják meg a másik szerződő felet is. A felek továbbá szabadon állapíthatják meg a szerződés tartalmát. A szerződéseknek a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályaitól egyező akaratú eltérhetnek, ha a törvény az eltérést nem tiltja. A közbeszédben szerződés alatt legtöbbször az írásban megkötött szerződést értik, azonban megjegyzendő, hogy a hatályos Ptk. alapján a szerződés megköthető szóban, írásban és ráutaló magatartással egyaránt. A filmiparra az írásbeli szerződések jellemzők, azonban kis számban előfordulhatnak szóban és ráutaló magatartással megkötött megállapodások is.

Ha együttműködésük lényeges pontjait a felek írásba foglalják, a jognyilatkozatot aláírják, akkor közöttük írásbeli szerződés jön létre. A Ptk. szabályozása értelmében írásba foglaltnak kell tekinteni a jognyilatkozatot akkor is, ha annak közlésére a jognyilatkozatban foglalt tarta-

¹ VINCZE Zsuzsanna: *Szerződéstípusok a filmgyártásban*. MOME OPEN filmproducerasszisztens-tanfolyami előadásjegyzet. Budapest, MOME.

² BUJÁKY Anikó: *A filmek és más audiovizuális alkotások jogharmonizációja az Európai Unióban*. Szakdolgozat. Budapest, PPK, 2012, 30.

³ TATTAY Levente – PINTZ György – POGÁCSÁS Anett: *Szellemi alkotások joga*. Budapest, Szent István Társulat, 2011, 124.

⁴ VINCZE i. m. (1. l.).

lom változatlan visszaidézésére, a nyilatkozattevő személyének és a nyilatkozat megtétele időpontjának azonosítására alkalmas formában kerül sor.

Érdekes, a filmiparban is gyakran felmerülő kérdés lehet az e-mail magánjogi megítélésének kérdése. Ennek kapcsán kijelenthető, hogy az e-mail ugyan a jognyilatkozatban foglalt tartalom változatlan visszaidézése követelményének eleget tesz, az elektronikus levelezés önmagában nem alkalmas a nyilatkozattevő személyének azonosítására, legfeljebb arra, hogy kinek az elektronikus postafiókjából indult el a levél.⁵ Ezek alapján az e-mailben megküldött nyilatkozat elektronikus hitelesítés vagy a szerződés írásba foglalása nélkül nem tekinthető írásbeli nyilatkozatnak. Azonban, különösen folyamatos üzleti kapcsolat esetén, a felek nyilatkozatai tartalmának bizonyítását jelentősen megkönnyítheti.⁶ Lényeges, hogy egyes szerződések csak írásban érvényesek, ilyen például a társasági szerződés, az ingatlan-adásvételi szerződés vagy a munkaszerződés, és ami a filmgyártás során talán a legfontosabb, ilyenek a szerzői jogokat érintő felhasználási szerződések is. Megfilmesítési jogokat tehát a hatályos szerzői jogi törvényünk értelmében kizárólag írásbeli szerződéssel lehet megszerezni.

Szűk tíz évvel ezelőtt még komoly problémát jelentettek a hazai filmes területen a „jogiatlan”, sok esetben a jogszabállyal ellentétes szerződéses rendelkezések. Ennek legfőbb oka az volt, hogy az előállítók az amúgy is alacsony költségvetésű filmeknél az ügyvédi díjakon kívántak spórolni. Nem voltak ritkák az amerikai mintaszerződésekből magyarra fordított kontraktusok sem. Az ilyen – a legtöbb esetben magyartalan – megállapodásoknál azt a tény is figyelmen kívül hagyták az óvatlan filmelőállítók, hogy egy gyökeresen más jogrendszer szabályozását vették alapul.⁷

A szerződéskötések hazai filmes gyakorlata kapcsán általánosságban elmondható, hogy a hazai filmelőállítók továbbra is előszeretettel használnak szerződéssablonokat. Azonban mivel mindig adódnak egyedi igények, amelyek miatt a szerződések tartalmát módosítani kell, a hazai produkciós cégek ma már jellemzően nem saját kútfőből, hanem ügyvédi irodákkal, jogi tanácsadókkal dolgoznak. A nagyobb filmprodukciók egy-egy film jogi ügyeinek vitelét ki is szervezik erre specializált ügyvédi irodákhoz. A transzparencia és a jogtudatosság ma már az egyik alapvető feltétele is a hazai filmtámogatások megszerzésének.

Gyakori megoldás a filmiparban az ún. *deal memók* alkalmazása, amelyeket a felek később foglalnak szerződésbe, a film gyártásának előrehaladtával. A *deal memo* kötelező erejű keretszerződés, amelyben a később mindenre kiterjedő kontraktust kötő két vagy több fél, a szándékát bizonyítva, „gyors megállapodás” formájában tisztázza későbbi jogi kapcsolatuk legfontosabb kérdéseit, többek között a szerződés alanyait, tárgyát és időtartamát, a legfőbb jogokat és kötelezettségeket, valamint a díjazást és az ütemezést.⁸

A filmgyártásban nemcsak két- vagy többoldalú akaratnyilatkozatokkal lehet találkozni, hanem egyoldalú, joghatás kiváltására irányulókkal is. Ilyen például a nyilatkozati kötelezettség a Nemzeti Filmiroda eljárásai vagy a Nemzeti Filmintézet pályázatait esetén, valamint a színész vagy

⁵ Bán & Karika Ügyvédi Társulás: Érvényes-e az emailben megkötött szerződés?, <https://bit.ly/3qu9DwQ>.

⁶ Uo.

⁷ TAKÓ Sándor: A filmkészítés folyamatát övező polgári jogi kérdések Magyarországon és az Egyesült Államokban, különös tekintettel a szerzői jogra. *Szerzői Jogi és Iparjogvédelmi Szemle*, 2014/1., 24.

⁸ Eve Light HONTHANER: *The Complete Film Production Handbook*. Waltham, Focal, 2010, 189.

a rendező szándéknyilatkozata (*letter of intent*) egy film előkészítése során, ami segíthet a producernek „becsomagolnia” (*packaging*) a projektet, megteremtve a film finanszírozási hátterét.⁹

A filmes szerződések négy típusra oszthatók aszerint, hogy milyen területekre irányulhatnak.

1. Jogokra irányuló szerződések, amelyek a legfontosabb szerzői jogi kérdéseket tisztázzák a felhasználási jogok átruházásától a személyhez fűződő jogokig, például:

- a forgatókönyv szerzői jogairól szóló szerződés,
- a felhasználási, szomszédos jogok átruházása,
- a cég védjegyének használata,
- a zenei jogok megszerzése,
- a másodlagos jogokra (például *merchandising*, *product placement*) vonatkozó szerződések.

2. Szolgáltatásra irányuló szerződések:

- a forgatókönyv megírása,
- színészi, rendezői, operatőri, dramaturgiai tevékenység,
- a filmzene megkomponálása.

3. Tulajdonra (ingóságra, ingatlanra) irányuló szerződések (magánterület, közterület vagy kellék bérlése).

4. Pénzre irányuló szerződések (a befektetővel kötött szerződés).¹⁰

A Ptk. a szerződések visszerhességét vélelmezi, vagyis ha a szerződésbe nem foglalják bele, hogy az ingyenes, vagy ez nem következik más szerződéses körülményből, akkor úgy kell tekinteni, hogy a szerződést valamilyen ellenszolgáltatás ellenében kötötték. A szerződéseknek így elengedhetetlen részét képezi, hogy a megszerzett jogokért vagy szolgáltatásért cserébe miféle ellentételezést nyújt az egyik szerződő fél a másiknak. Üzleti vállalkozás esetén ez többnyire egyértelműen pénzügyi ellentételezés, ez azonban sokféle formát ölthet, például lehet fix, azaz konkrét összegben meghatározott ellenérték, profitalapú és annak meghatározott százalékát képző ellenérték, részletekben történő kifizetés, teljesítményhez kötött vagy hosszú távú bérleti szerződés esetén havonta fizetendő, fix összegben meghatározott ellenérték is.

A pénzen túl ellenérték lehet a különböző jogok felhasználásának engedélyezése is. Ez alatt elsősorban a szerzőnek a műhöz kapcsolódó vagyoni jogai felhasználási engedélyezését kell érteni, például kizárólagos vagy nem kizárólagos jelleggel átengedi a mű felhasználásának, hasznosításának jogát vagy a műhöz kapcsolódó *merchandizing* jogokat. A szerződésben feltétlenül szükséges a lehető legpontosabban rögzíteni, hogy melyek a megszerezni kívánt jogosultságok, valamint a vállalt vagy a szerződéses partnertől elvárt kötelezettségek. A szerződéseknel egyébként is fontos a pontos meghatározás, a részletekbe menő szabályozás, mert így elkerülhetők az értelmezési eltérésekből fakadó esetleges későbbi jogviták.

⁹ VINCZE i. m. (1. lj.).

¹⁰ TAKÓ i. m. (7. lj.).

3. A klasszikus magánjogi szerződéstípusok egyes filmes vonatkozásai

A stábbal kötött szerződések leggyakrabban megbízási vagy vállalkozási típusú szerződések. Ezekről általánosságban elmondható, hogy a polgári jogi szerződések ideáltípusai. Megbízási szerződés alapján a megbízott a megbízó által rábízott feladat ellátására, a megbízó a megbízási díj megfizetésére köteles (Ptk. 6:272. §). A megbízott köteles a megbízó utasításait követni, azoktól csak akkor térhet el, ha ezt a megbízó érdeke feltétlenül megköveteli, és a megbízó előzetes értesítésére már nincs mód (de ilyen esetben is késedelem nélkül értesíteni kell a megbízót, 6:273. §). Vállalkozási szerződés alapján a vállalkozó tevékenységgel megvalósítható eredmény elérésére, a megrendelő annak átvételére és a vállalkozói díj megfizetésére köteles (6:238. §). A tevékenység végzésének feltételeit a vállalkozó úgy köteles megszervezni, hogy biztosítsa a tevékenység biztonságos, szakszerű, gazdaságos és határidőre történő befejezését (6:239. §). A vállalkozó a megrendelő utasítása szerint köteles eljárni, azonban az utasítás nem terjedhet ki a tevékenység megszervezésére, és nem teheti terhesebbé a teljesítést (6:240. §).

Az alapvető különbség a megbízási és a vállalkozási szerződések között, hogy a megbízási szerződés ún. gondossági kötelem, amelynek keretében a megbízottnak gondosan végre kell hajtania a megbízó utasításait, de nem ígéri, hogy a tevékenységének valamilyen konkrét eredménye lesz. A gondossági kötelemeke jellemző, hogy az ügy urának, a megbízónak széles utasítási jogosultsága van, azonban a kockázatot is nagyobb mértékben vállalja. A megbízási szerződéseknél a munka végzését a megbízott jellemzően csak személyesen végezheti, a munkát másra csak ettől eltérő megállapodás alapján bízhatja. A vállalkozási szerződés a megbízási szerződéssel szemben ún. eredménykötelem, azaz a vállalkozó valamilyen munkával elérhető eredményt ígér, de az ő felelősségi körébe tartozik, hogy azt hogyan hozza létre. A vállalkozási típusú szerződéseknél a tevékenységet kifejtőnek nagy a kockázata, cserébe a megrendelő utasítási joga erősen korlátozott. Az eredménykötelemekeknél többnyire közömbös, hogy a munkát a kötelezett maga végzi-e vagy alvállalkozót von be. Ugyanakkor a vállalkozó szélesebb körben felel az eredményért, valamint önhatalmúlag nem szüntetheti meg a szerződést.

A filmgyártásban a műfaji sajátosságok, az együttesen létrehozott műalkotás, a művészeti tevékenység és a bizalmi elem miatt túlsúlyban vannak a megbízási típusú szerződések. A filmzésben az egyes alkotók nem egymagukban felelnek a film mint eredmény elkészültéért. Elmondható, hogy minél meghatározóbb a kreatív elem a filmzésben belül, annál inkább megbízási jellegű szerződésről beszélünk. A leggyakrabban előforduló szerződések közül inkább megbízási jellegű a színészszerződés, a rendezői és operatőri szerződés, a *casting director* és a *location scout* szerződése vagy a világosítók és a helyszínbiztosítók szerződése. Ezzel szemben inkább vállalkozási szerződés a forgatókönyvíró, a zeneszerző és a vágó szerződése, valamint a díszletépítésre vagy kellékkészítésre vonatkozó szerződés. Szállítási szerződéssel vegyes vállalkozási szerződés lehet a *cateringre* vonatkozó szerződés.¹¹

¹¹ VINCZE i. m. (1. lj.).

4. Speciális filmes szerzői jogi szerződések

4.1. A megfilmesítési szerződés

Ahogy nincsen film filmelőállító nélkül, úgy Magyarországon filmelőállítóról sem beszélhetünk megfilmesítési szerződés nélkül. A filmelőállító ugyanis az esetek többségében nemcsak a saját szomszédos jogainak a jogosultja, de a filmalkotáson fennálló származékos szerzői és más szomszédos vagyoni jogok is megilletik.¹² A forgatás és az utómunkálatok során létrejövő közös művön fennálló megannyi vagyoni jog hasznosítását – a kontinentális jog filmfelhasználási jogainak széttervezettségéből adódóan – szükségképpen egy kézbe kell fogni, hogy az a későbbi forgalmazás során értékesíthető legyen.¹³ Ennek a funkciónak a betöltésére hozta létre a magyar jogalkotó a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) 66. §-ában szabályozott megfilmesítési szerződést.

A megfilmesítési szerződés nevesített felhasználási keretszerződés, amelynek célja a filmelőállító és a szerzők filmkészítéssel kapcsolatos szerzői jogainak és kötelezettségeinek a rögzítése.¹⁴ A szerződés értelmében a szerző – ellenkező kikötés hiányában – a filmelőállítóra ruházza át „a filmalkotás felhasználására és a felhasználás engedélyezésére való (valamennyi) jogot”,¹⁵ amely vagyoni jogok a szomszédos jogok módjára illetik meg őt.¹⁶ A szerződés érvényességének alaki követelménye, hogy a szerződést írásba foglalják, amelyben a feleknek meg kell egyezniük a mű pontos megjelölésében, a felhasználás módjában, mértékében, időtartamában, területében, valamint az ezzel arányos díjazásban. A vonatkozó szabályoktól a felek egyező akarrattal eltérhetnek, ami érintheti a felhasználás módját, mértékét, területi és időbeli hatályát. Lehetőség van arra, legalábbis elvileg, hogy a szerző a szerződésben visszatartsa magának bizonyos jogosultságokat (például multimédia jellegű felhasználási jogokat, az online felhasználások jogát). Ha ilyen fenntartásokkal nem élnek a szerződő felek, akkor a filmelőállítóra szálló vagyoni jogosultságok kizárólagosak, és területileg sem korlátozottak a filmalkotással kapcsolatosan.

A megfilmesítési szerződésben két kötelezettségvállalás áll szemben egymással. Egyrészt a szerző kötelezettséget vállal valamilyen alkotómunka elvégzésére,¹⁷ és átruhazza a mű felhasználási jogait a filmelőállítóra.¹⁸ Másrészt a szerződés tárgyát képezi a filmelőállító kötelezettségvállalása arra nézve, hogy a szerzői alkotómunkáért cserébe arányos díjat fizet meg, és megszervezi a film megvalósítását, gondoskodva annak anyagi és nem anyagi feltételeiről.¹⁹

¹² GRAD-GYENGE Anikó: *Film és szerzői jog, a megfilmesítési szerződés*. Budapest, NMHH Médiatudományi Intézet, 2017, 20.

¹³ FALUDI Gábor et al.: *Szellemi alkotások joga*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2006, 47. Vö. FALUDI Gábor: A szerzői jog átruházhatósága a magyar szerzői jogban. *Magyar Jog*, 1995/3., 146–156.

¹⁴ BUJÁKY i. m. (2. lj.) 30.

¹⁵ Szt. 66. § (1) bekezdés.

¹⁶ PETKÓ Mihály: A megfilmesítési szerződés sarkalatos kérdéseiről. *Magyar Jog*, 2012/8., 489.

¹⁷ A szerződő fél személyének függvényében lehet rendezői alkotómunka, felvételvezetői feladatok elvégzése vagy akár egy forgatókönyv megírása is.

¹⁸ A szerző vagyoni jogainak lényegét az általa létrehozott mű felhasználására adott engedélyezési jog jelenti. Tartalmilag voltaképpen egy ideiglenes tulajdonjogról beszélhetünk, amely az oltalom időtartama alatt áll fenn. PETKÓ i. m. (16. lj.) 489.

¹⁹ BUJÁKY i. m. (2. lj.) 32.

A megfilmesítési szerződéssel, ha a felek másként nem rendelkeznek, a filmproducer kizárólagos, területi és időbeli korlátozásoktól mentes, valamennyi felhasználási módra kiterjedő teljes körű szerzői vagyoni jogot szerez, és e jogot egyedül vagy akár más személyekkel közösen is gyakorolhatja. A felek természetesen megállapodhatnak ettől eltérően is, semmi nem korlátozza őket abban, hogy időbeli, területi, nyelvi vagy egyéb korlátozást tegyenek a megfilmesítési szerződésbe a jogátruházásra vonatkozóan. Az Sztj. a megfilmesítési szerződéssel kapcsolatban tartalmaz egy ún. versenyjogi klauzulát, amely a kizárólagos jogszerzés sajátos megfogalmazása. Eszerint a mű újrafilmesítésére (*remake*) a szerző a gyártás befejezésétől számított tíz éven belül csak a filmelőállító hozzájárulásával köthet újabb szerződést.

4.2. A produceri szerződés

A hazai jogi szabályozás az Sztj. alapján azt a filmelőállítót tekinti producernek, akár természetes személy, akár jogi személy, aki vagy amely a saját nevében kezdeményezi és szervezi a film megvalósítását, gondoskodva annak anyagi és egyéb feltételeiről. Tehát az ő felelősségi körébe tartozik a filmgyártás tényleges folyamatainak a megszervezése, a produkciós csapat összeállítása stb., a kapcsolódó szerződések megkötése, valamint a filmgyártáshoz szükséges anyagi fedezet előteremtése például pályázatok beadása útján, kölcsönszerződések megkötésével vagy egyéb befektetők keresésével.

Az USA-ban kialakult mintától eltérően, ahol a producerek több típusát különböztetik meg,²⁰ Magyarországon alapvetően két csoportba sorolhatjuk a producerek működését: az általános gyakorlat szerint a rendező a kész forgatókönyvvel keres egy producert, aki megfelelően megtervezi és előkészíti a film elkészítését és utóéletét, mind pénzügyi-finanszírozási, mind egyéb szempontok alapján, míg a másik, kevésbé gyakori az ún. kreatív producer esete, aki megírja a saját ötletét egy forgatókönyvíróval, és ahhoz keres rendezőt, akivel együtt választják ki az alkotótársakat, majd az előbbieken leírt módon megteremti a film elkészítésének feltételeit.

A hazai jogi szabályozás szerint a producer nem minősül szerzőnek a filmalkotás tekintetében, ő főként a szervezési tevékenységével járul hozzá a film létrejöttéhez. Azonban sokkal nagyobb a szerepe, mint egy befektetőnek vagy egy finanszírozónak, tehát méltánytalan lenne, ha az ő tevékenysége nem esne jogi védelem alá az adott film vonatkozásában. Az Sztj. szerint a filmelőállító a szerzői joggal szomszédos jogi védelemben részesül, azaz a hozzájárulása kell ahhoz, hogy a filmet „többszörözzék; terjesszék, ideértve a nyilvánosság részére történő haszonkölcsönbe adást is; vezetékek útján vagy bármely más eszközzel vagy módon úgy tegyék a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhassák meg” [82. § (1) bekezdés]. A filmelőállító ezért a felhasználásért díjazásra jogosult. A producerrel kötendő szerződésre is a szerződések általános szabályai vonatkoznak, sarokpontja azonban az, hogy a film szerzői mellett a filmelőállító is részesül a filmes vagyoni jogokból.

²⁰ Például *executive producer* (általában a filmgyártó cég ügyvezetője), *producer* (kizárólag a pénzügyekért felelős), *co-producer* (bizonyos gyártási feladatokat ellátó társproducer), *associate producer* (segédproducer), *line producer* (főgyártásvezető) stb.

4.3. A rendezői szerződés

A filmalkotás szerzői közül alkotótevékenysége miatt kulcsfigurának számít a rendező, hiszen egy jó rendezés nagy hatással van az elkészült film értékére. Természetesen a rendezővel kötött szerződésekre is érvényesek a Ptk. szerződésekre vonatkozó szabályai, amelyekről a felek egyező akaratával el lehet térni. A film rendezője szerzői jogi értelemben szerzőnek minősül, így védelemben részesül. Ahhoz, hogy a film teljes egészében megvalósulhasson, a rendező szintén szerződésben ruhazza át a film felhasználásának a jogait, ám ezt a gyakorlatban nem megfilmesítési, hanem alkotói, rendezői felhasználási szerződésként ismerik. Az Sztj. szerint kiemelt jelentősége van a film szerzői között, ugyanis a befejezett film hozzáadással, elhagyással vagy kicseréléssel való módosításához vagy bármilyen más megváltoztatásához a szerzők és az előállító engedélye szükséges, de ha erről külön nem rendelkeznek, akkor a film szerzőit a rendező képviseli az engedély vonatkozásában. A rendezői szerződésben is rendelkezni kell a rendező díjazásáról – ennek a szokásos típusai: az ún. alkotói díj a rendezői alkotómunkáért, a felhasználási jog átruházásának ellenértéke, valamint a bevételhez kapcsolódó díjak (százalékos részesedés az előállítóhoz befolyt nettó bevételből).

4.4. Opció szerződés

Az opció szerződés a szerzői jog tulajdonosa és a felhasználó, jellemzően a film előállítója, producere között jön létre. A megállapodásban a szerző egy bizonyos időszakra kizárólagos vételi jogot, ún. opció jogot enged a felhasználónak az irodalmi mű átdolgozására, valamint a kapcsolódó jogok hasznosítására, amely vételi jogért cserébe a felhasználó – függetlenül attól, hogy később megvalósítja-e a filmalkotást – díjat köteles fizetni. Az opció vagy vételi jog kikötését a Ptk. 6:225. § (1) bekezdése teszi lehetővé. Az opció szerződés megkötésekor a felhasználó még nem szerez megfilmesítési jogosultságot az irodalmi műre nézve, csupán vételi jogot, amely viszont biztosítja őt arról, hogy ezt később megteheti egy egyoldalú nyilatkozattal. Így ez a szerződési kikötés biztosítékot ad a filmelőállítónak arra, hogy az opció időszakban más nem filmesítheti meg a művet,²¹ ő maga pedig kellő felhatalmazást kap arra, hogy megkezdje a film fejlesztését, finanszírozási hátterének megteremtését, és csak akkor költsön jelentősebb összeget a film megfilmesítési jogának megvásárlására, ha már a rendelkezésére áll a film megvalósításának, de legalább a filmfejlesztés lebonyolításának költségvetési háttere.

A felhasználó a szerződésben meghatározott opció időtartam vége előtt bármikor gyakorolhatja opció jogát a jogosulthoz címzett ilyen tartalmú egyoldalú nyilatkozattal és az opció díj megfizetésével. Az opció díj megfizetésével a felhasználó, ha ezt a szerződésben megfelelően kiköti, jellemzően engedélyt szerez az irodalmi mű egészben vagy részben történő felhasználására és az annak alapján készített film minden származékos termékére és jogaira is, területi és időbeli korlátozás nélkül.

²¹ A jogosult a szerződésben tudomásul veszi, hogy az opció jog hatálya alatti időszakban az irodalmi mű felett a megfilmesítés tárgyában nem rendelkezhet, így arra mással megfilmesítési szerződést sem köthet.

4.5. Filmszervizszerződés

A mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény (filmtörvény) alapján meg kell különböztetnünk filmelőállítót és filmgyártót. Filmelőállító „az a jogi személy, aki vagy amely saját nevében kezdeményezi és megszervezi a filmalkotás megvalósítását, gondoskodva ennek anyagi és egyéb feltételeiről és rendelkezik a filmalkotás felhasználására és felhasználás engedélyezésére vonatkozó jogokkal” [2. § (4) bekezdés]. Filmgyártó „az a jogi személy amely a filmgyártására vonatkozó szerződés alapján szervezi a filmalkotás megvalósítását és ezen tevékenysége révén az adott film tekintetében nem minősül filmelőállítónak” [2. § (20a) bekezdés]. Az előbbi megkülönböztetés azért nagyon fontos, mert a filmgyártóval kötött bármilyen szolgáltatásra irányuló szerződés filmszervizszerződésnek minősül. Lényegi eleme, hogy a filmgyártás során a szolgáltatást biztosító nem szerez szerzői jogokat az adott filmalkotáson, és nem is rendelkezik velük. A megrendelésre készülő filmalkotásoknál tipikusan filmszervizszerződések vannak, míg a nem megrendelésre készülőknél a gyártásban filmelőállító vesz részt. A felek döntése alapján lehetséges koprodukciós filmalkotás készítése is, ebben az esetben a felek osztoznak a filmmel kapcsolatos jogokon és kötelezettségeken, amelynek mértékét és részletszabályait a koprodukciós szerződésben rendezik. Fontos kiemelni, hogy ilyenkor mindkét fél filmelőállítónak fog minősülni.

Az előbbieken túl filmszervizszerződésnek tekintjük azokat a szerződéseket is, ahol a szerződő partner csak meghatározott feladatokat lát el a filmgyártás során, például a forgatási terület, út biztosítását, vízszolgáltatás kiépítését a forgatási helyszínen, a helyszíni kommunikáció biztosítását, valamilyen speciális effekt készítését a filmhez vagy eszközök bérbeadását stb. Szervizszerződéseknek minősülnek továbbá a különböző technikusokkal, például a világozóval, a sminkessel, a fodrásszal, a gyártásvezetővel, a felvételvezetővel stb. kötött szerződések. Ők nem számítanak szerzői jogi jogosultnak sem. A filmszervizszerződéseket általában vállalkozási szerződés keretében kötik meg, ugyanis a cél valamilyen eredmény elérése, szolgáltatás nyújtása.

4.6. A színész- és stabszerződések alapkérdései

Az Sztj. tartalmazza a valamennyi felhasználási szerződésre irányadó általános jellegű előírásokat (első szint), majd megfogalmazza néhány speciális felhasználási szerződés (például a megfilmesítési szerződés) egyes specifikus szabályait (második szint), végül mindazokra a szerződési feltételekre nézve, amelyekre sem az általános, sem a műfajspecifikus szabályok nem tartalmaznak megoldást, alkalmazásra kerülnek a Ptk. általános előírásai (harmadik szint).²² Mindez különösen fontos lehet az olyan speciális kérdésekben, mint például a pihenőidő szabályozása vagy a kiskorú színészekkel való forgatás speciális kérdései.

²² VINCZE i. m. (1. lj.).

4.6.1. A munkaszerződés

A filmelőállító társaságnak általában vannak állandó munkatársai, ha más nem, akkor maga a producer. Az ilyen állandó munkatársakkal néha elég tartós megbízási szerződést kötni, de vannak esetek, amikor munkaszerződéssel, munkaviszony keretében kell őket foglalkoztatni. A munkaszerződésekkel járó adminisztratív és pénzügyi feladatokat általában a filmelőállító cég könyvelője végzi, de a legtöbb filmnek van produkciós könyvelője is. A munkaviszonyban és a nem munkaviszonyban történő foglalkoztatás (például megbízási vagy vállalkozási szerződés) között nagy különbségek vannak. A legnagyobb különbségeket a kötelezeti érdekvédelem (például szakszervezetek) és a jogviszony megszüntetése (például elbocsátás) körében találjuk. Azonban az általában nem munkaviszony keretében foglalkoztatott filmeseknek is megvannak a maguk érdekvédelmi mechanizmusai, ilyen például a világosítók vagy a gripesek kollektíven kialakított túlóradíjainak rendszere.

4.6.2. A pihenőidő

A filmgyártásban bevett szabály, hogy két forgatási nap között teljen el legalább 11 óra még akkor is, ha a stábtagnak többnyire nem munkavállaló, hanem megbízottak vagy vállalkozók, és így nem vonatkozik rájuk a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény. További jelentős szabályozás és egyben teher a munkaviszonyban való alkalmazásnál, hogy ilyenkor a munkáltató kötelezettsége az egészséges, biztonságos munkakörülmények megteremtése a munkavégzés helyszínén, ezért a munkavédelmi előírások betartása és betartatása a munkáltató feladata, míg a vállalkozási vagy megbízási szerződés alapján munkát végző felek erről maguk gondoskodnak.

4.6.3. A színészszerződés

A színészek kiválasztása kulcsfontosságú a film sikere szempontjából. Önmagában a főszereplők személye egyfajta garancia lehet a film nagy nézettségére. A színészek kiválasztása történhet *casting*gal, de a rendező és a producer is felkérhet színészeket egy-egy szerepre, sőt előfordulhat az is, hogy a forgatókönyvet egy bizonyos színészhez igazítják. A színészeket a produkció során foglalkoztathatják munkaszerződés vagy vállalkozási szerződés keretében is. Ez a felek egyező akarátán múlik. A szerződésekről leírt általános szabályok itt is irányadók, így a szerződéses szabadság is. A szerződésben érdemes részletesen rögzíteni a színésztől elvárt feladatot, a munkavégzés helyét, a díjazás mértékét, a rendelkezésre állási időt, a forgatás kezdő és befejezésének várható időpontját stb.

A színészi szerződések azért emelkednek ki a filmgyártás során kötött többi szerződés közül, mert a színészek, azaz az előadóművészek (bár nem szerzői a filmalkotásnak) tevékenysége az Szt. alapján szerzői jogi védelemben, ezen belül szomszédos jogi védelemben részesül, ez pedig külön díjazásra jogosít. Fontos kiemelni, hogy ha hozzájárultak ahhoz, hogy előadóművészi tevékenységüket filmalkotás céljára rögzítsék, akkor az a jogosultságuk, hogy az elkészült filmalkotást nyilvánosságra hozzák, terjesszék, többszörözzék stb. – tehát a kapcsolódó vagyoni jogok – ellenkező szerződéses kikötés hiányában a filmelőállítóra szállnak át az adott filmmel kapcsolatban. Az Szt.-ben meghatározott szomszédos jogi védelem akkor is megilleti a színészt,

ha munkaszerződés keretében munkavállalóként dolgozott a filmen, és akkor is, ha vállalkozási vagy megbízási szerződés keretében játszott.

4.6.4. *A gyermek (kiskorú) színészekre alkalmazandó különleges szabályok*

A kiskorú színészekre és statisztákra speciális szabályok vonatkoznak. Egyrészt a Ptk. alapján főszabály szerint a kiskorú törvényes képviselője tehet jognyilatkozatot (például köthet szerződést), másrészt a filmtörvény rendelkezik a fiatal munkavállalók mozgóképipari tevékenységének speciális szabályairól:

- a 16. életévét be nem töltött munkavállaló esetén a gyámhatóság vizsgálni köteles a filmalkotás tartalmát, jellegét és a fiatalkorúra gyakorolt lehetséges – hatását;
- törekedni kell az éjszakai munkavégzés elkerülésére, de ha az nem megoldható, akkor éjszakai munka az alábbiak szerint rendelhető el számukra:
 - a 16. életévét be nem töltött munkavállaló esetén legfeljebb 23 óráig, hét egymást követő napon belül legfeljebb két napon kerülhet sor éjszakai munkavégzésre, ha a gyámhatóság úgy ítéli meg, hogy ez nem veszélyeztetni a fiatal egészségét, fejlődését,
 - a 16. életévét betöltött fiatalkorúak esetében az éjszakai munkavégzés legfeljebb 24 óráig rendelhető el, és hét egymást követő napon belül legfeljebb három napra.

Az éjszakai munkavégzést követően legalább 16 óra pihenőidő illeti meg őket. A munkaszervezés során figyelemmel kell lenni a tankötelezettségükre, így kizárólag iskolai szünetben, tanítás nélküli pihenőnapokon, tanítás nélküli munkanapokat megelőző napon, munkaszüneti napon lehet őket foglalkoztatni. Felügyeletüket biztosítani kell a foglalkoztatás alatt, valamint a részükre is biztosítani kell az egészségés és biztonságos munkafeltételeket.

5. Szerződésszegés

A szerződéses kapcsolatban, ha nem a szerződés szerint és a fél elvárása alapján alakulnak a dolgok, a feleknek törekedniük kell arra, hogy a vitás kérdést közvetlenül egymással rendezzék, hiszen egy esetleges peres eljárás elhúzódó és rendkívül költséges lehet számukra. A szerződésszegés esetén alkalmazandó alapvető szabályokat Magyarországon a Ptk. rendezi, amelynek alapján szerződészegésnek minősül bármely kötelezettség szerződésszerű teljesítésének elmaradása. Ezekben az esetekben a sérelmet szenvedett fél a jogszabályok szerint az alábbi védelemben részesül:

- jogosult a szolgáltatás teljesítésének követelésére,
- jogosult a szolgáltatásának arányos részét visszatartani a szerződés teljesítéséig (például a bérelt eszközöket mindaddig nem adja át a bérlőnek, amíg az a bérleti díjat ki nem fizeti),
- elállhat a szerződéstől (például ha a kötelezett késedelembe esik, vagy hibás teljesítés miatt); fontos szabály, hogy a már teljesített szolgáltatások visszajárnak, tehát a szerződéstől elálló fél követelheti az általa teljesített szolgáltatás visszatérítését,
- felmondhatja a szerződést, ha a szerződéskötést megelőző állapot már nem helyreállítható, azaz a szerződés jellegéből következően már csak a jövőre nézve szüntethető meg (például egy bérleti szerződés esetében),
- kártérítésre is jogosult lehet, ha a szerződésszegés következtében kára keletkezett.

A kártérítés mértékéről egyébként érdemes rendelkezni a szerződésben, mivel a felek egybehangzó akarattal eltérhetnek a Ptk.-ban foglalt szabályokról. Ennek egyetlen korlátjaként a Ptk. azt állítja fel, hogy a szándékosan okozott, továbbá emberi életet, testi épséget vagy egészséget károsító szerződésszegésért való felelősséget korlátozó vagy kizáró szerződési kikötés semmis. Ezt leszámítva a szerződésszegésért történő felelősség kizárható vagy korlátozható a szerződésben, például maximalizálhatják a kártérítés összegét vagy annak mértékét, vagy kizárhatják egyes kártípusok megtérítését (ilyen lehet az elmaradt haszon megtérítése). Mindezeket érdemes a szerződésbe foglalni, mivel ha a felek nem rendelkeznek erről, akkor a Ptk. szabályait kell alkalmazni jogvita esetén.

5.1. A felek a szerződéssel összefüggő vitáinak rendezési lehetőségei

Ha a felek nem tudják rendezni egymással a vitás kérdéseiket, akkor azok eldöntésére különböző lehetőségeik adódnak. Egyrészt igénybe vehetnek közvetítőt (mediátort),²³ aminek előnye, hogy önkéntes alapú (a felek választásán múlik, hogy igénybe kívánják-e venni), olcsóbb és gyorsabb, mint a bíróság előtti polgári peres eljárás, valamint nem nyilvános (mint egyébként főszabályként a polgári perek), az eljárás kompromisszumra és olyan egyezség létrehozására törekszik, amely mind a két fél számára kielégítő. Másrészt bíróság előtti polgári peres eljárásban is érvényesíthetik a jogaikat, ami hosszadalmas és költséges, kötelező a felekre nézve, főszabályként nyilvános, valamint nem kompromisszumra, hanem a jogszerűség eldöntésére törekszik. Harmadrészt a felek, ha ezt a szerződésben, írásban kikötötték, választottbírósági eljárásban is rendezhetik jogvitájukat,²⁴ ami gyorsabb és költséghatékonyabb a polgári peres eljárásokhoz képest, és a felek dönthetnek arról, hogy hány és milyen szakértelemmel rendelkező személy kerüljön a döntőbizottságba.

6. Záró gondolatok

A filmkészítés során alkalmazott egyes szerződéstípusok csupán rövid bemutatása is talán kellően érzékelteti, hogy egy elkészült filmalkotás mögött nemcsak komoly alkotói teljesítmény áll, hanem egy összetett jogi konstrukció is. A filmgyártás szerződéses háttere korántsem csak a jogrendszer egy jól körülhatárolható szegmensére, azon belül egymással logikailag maradéktalanul összhangban álló részeire támaszkodik, hanem érinti a magánjog, a munkajog, a társasági jog és az uniós jog számos területét is.

Az Egyesült Államokban a film mint szórakoztató termék finansiális és szerződéses háttere a gyártásban és a terjesztésben részt vevő megannyi közreműködőn és a gyártás ipari jellege miatt már az amerikai film hőskora óta bonyolult magánjogi jogviszonyokon alapul, a szórakoztatóiparral kapcsolatos jogi kérdéseket pedig külön jogterület foglalja össze (*entertainment law*). Európában nem épült ki ilyen szakjog a filmre a 20. században, azonban megjegyzendő,

²³ Ezt a közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény szabályozza.

²⁴ Ezt a választottbíráskodásról szóló 2017. évi LX. törvény szabályozza.

hogy napjainkban a filmipar szükségszerűen nemzetközivé vált. A filmkészítés mint vállalkozási modell ma már nemcsak az Egyesült Államokban, de a filmszerviz területén a régióban élen járó Magyarországon is egyre hangsúlyosabban van jelen. Ez szükségszerűen maga után vonja, hogy az alkotóknak, közreműködőknek egy pontosan meghatározott struktúra szerint kell dolgozniuk, az európai szemléletből adódó szerzőiség mellett pedig felértékelődött a precíz csapatmunka is, amelynek fontos eleme a film szerződéses háttérének megteremtése. Magyarországon nem kell és nem is szabad – a témaválasztásra is gondolva – minden aspektusában lemásolni Hollywood iparszemléletét, ugyanakkor a filmkészítés üzleti és jogi vonatkozásait hazánkban is ismernie kell egy filmesnek. Az alkotói jogtudatosságnak pedig több mint szerencsés már az első szerződéssel elkezdődnie.

Irodalomjegyzék

- BUJÁKY Anikó: *A filmek és más audiovizuális alkotások jogharmonizációja az Európai Unióban*. Szakdolgozat. Budapest, PPKE, 2012.
- FALUDI Gábor: A szerzői jog átruházhatósága a magyar szerzői jogban. *Magyar Jog*, 1995/3., 146–156.
- FALUDI Gábor et al.: *Szellemi alkotások joga*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2006.
- GRAD-GYENGE Anikó: *Film és szerzői jog, a megfilmesítési szerződés*. Budapest, NMHH Média tudományi Intézet, 2017.
- HONTHANER, Eve Light: *The Complete Film Production Handbook*. Waltham, Focal, 2010.
<https://doi.org/10.4324/9780080884998>
- PETKÓ Mihály: A megfilmesítési szerződés sarkalatos kérdéseiről. *Magyar Jog*, 2012/8., 489–495.
- TAKÓ Sándor: A filmkészítés folyamatát övező polgári jogi kérdések Magyarországon és az Egyesült Államokban, különös tekintettel a szerzői jogra. *Szerzői Jogi és Iparjogvédelmi Szemle*, 2014/1., 5–58.
- TATTAY Levente – PINTZ György – POGÁCSÁS Anett: *Szellemi alkotások joga*. Budapest, Szent István Társulat, 2011.
- VINCZE Zsuzsanna: *Szerződéstípusok a filmgyártásban*. MOME OPEN filmproducerasszisztens-tanfolyami előadásjegyzet. Budapest, MOME.